

Van ploeterende polder tot voorbeeld-functie

Twee bijzondere burgemeesters, twaalf omliggende gemeentes, een falende overheid en duizenden noest werkende arme drommels, legden in ongeorganiseerde en bedenkelijke samenstelling vanaf 1852 de basis voor een uniek poldermodel. Professor Piet de Rooij neemt, als specialist in de eigentijdse geschiedenis van Nederland, ons mee terug naar het ontstaan van Haarlemmermeer: de grote modderpoel.

Bestuurlijk aanmodderen

Met de handen in het haar vroeg de nationale overheid zich in 1852 af, wat ze in hemelsnaam moest doen met de drooggevallen modderplas, waarin duizenden mannen in de zware klei noest bezig waren met de aanleg van dijken en het graven van afwateringsgreppels en vaarten. Er waren vragen te over. Bij welk provincie moest het gebied komen? Moest het worden opgesplitst tussen de vaak ruziende provincies Noord- en Zuid-Holland? Misschien in te richten als een gemeente met een stadhuis, een kerk en een school in het centrum of was het beter de polder te verdelen over de verschillende omliggende gemeentes? Die hielden de boot overigens ver van zich af. Zeggenschap over dat volk van arme donders maakte hen ook verantwoordelijk voor het bestrijden van hun ziektes en het lenigen van hun armoedenood. Met het daarop volgende besluit om er dan maar één gemeente van te maken, ontstond een nieuw bureaucratische probleem. In de Gemeentewet stond alleen wat moet worden gedaan als een gemeente wordt opgeheven; niet wat te doen viel als een gemeente wordt ingesteld. Een in te stellen gemeenteraad zal snel bestaan uit zo'n zeven leden. Daarvoor zijn minstens 25 kiezers nodig, maar om kiezer te zijn moest je niet alleen in de gemeente wonen, maar ook een zeker bedrag aan belasting betalen, maar dat geld was er niet. Kortom, er waren geen kiezers beschikbaar. ▶

“Zeggenschap over dat volk van arme donders maakte hen ook verantwoordelijk.”

De inwoners ploeteren door

Het aantal analfabeten is dan indrukkend groot. In 1876 telt Noord-Holland 6% analfabeten, Haarlemmermeer maar liefst 20%. Bij de vrouwen kan zelfs 40% niet lezen en schrijven. De bevolking wordt er geplaagd door malaria en cholera. Vanuit de ongezonde polder worden niet-temin scholen gesticht, de diverse gelovigen richten er hun eigen kerken en kruisverenigingen op. Omliggende gemeentes zien dat er letterlijk iets groeit in die polder en zorgen er voor, dat ze markten oprichten om de gewassen uit de polder te kunnen verhandelen in hun eigen plaats. Ondanks de landbouwcrisis van 1880 ploeteren de inwoners door. De pioniers aan de rand van de polder profiteren het meeste van de ontwikkelingen, de arme sloebers die in het midden woonden in het Kruisdorp (later Hoofddorp) zijn dan niet of nauwelijks te bereiken. Ook per boot niet omdat het aantal schutsluizen heel beperkt was en ringvaart niet mocht worden doorbroken.

“Die arme sloebers hebben er toch in al die decennia iets moois van gebakken. Zo goed zelfs, dat andere gemeentes lering kunnen trekken uit de ervaringen van Haarlemmermeer.”

Pabst, de echte burgervader

Ook het vinden van een burgemeester blijkt aanmoderen, tot burgemeester Pabst uit Heemstede, de poel er drie jaar na het droogvallen wel bij wilde doen. Hij trekt een paar keer per week te paard de polder in; een ander vervoermiddel is niet mogelijk. Onder de hoeven zijn plankjes gespijkerd, om niet weg te zakken in de zachte klei. Op zijn tochten treft hij herhaaldelijk aan de kant van de weg dronken mannen aan, die hij dan met een touw om hun middel achter zijn paard bindt en naar huis brengt: het levert hem de bijnaam Hein de Kruier op. De aardige burgervader heeft het niet makkelijk. De nationale overheid wijst elke aangevraagde subsidie af. Ook binnen de gemeente heeft hij financieel niets te verwachten. Om de verkoop te bevorderen had de nationale overheid bepaald, dat de bezitters van de grond de eerste jaren geen belasting hoefden te betalen. Vanuit hun vergaderruimte in “het Hofje van Staats” te Haarlem, voeren zij als “Hooglanders, voorstanders van hoog waterpeil de strijd met de Laaglanders”, die hun land door hoge waterstanden steeds onder zien lopen. Pas na ruim tien jaar wordt tussen de partijen een compromis bereikt. In de achterliggende periode legde het polderbestuur met haar invloed en geld, veel bruggen, sluisen en wegen aan. Het had meer geld en macht dan het gemeentebestuur, die het met een paar losse centen moest rooien. Het politieke belang bleef ver achter bij het economische. Dat is nog steeds in Hoofddorp terug te vinden in het verschil tussen het Oude Raadhuis uit

1867 en het veel imposanter ogende Polderhuis uit 1913 er schuin tegenover. Toen het Polderhuis werd gebouwd vestigde het polderbestuur zich binnen de gemeentegrenzen; een bewijs dat de macht was verschoven en nu ook de belangen van Haarlemmermeeders in het bestuur werden vertegenwoordigd.

Burgemeester Amersfoordt; te autonome technocraat

Als felle criticaster op het functioneren van Pabst, mocht de Amsterdamse advocaat Amersfoordt het burgemeesterschap van zijn plotseling overleden voorganger in 1863 overnemen. Pabst was een echte burgervader; met Amersfoordt krijgt de gemeente een soort Napoleon aan het bewind. Hij maakt dan ook vrijwel elke raadsvergadering tot een probleem. Verder heeft hij de grootste stem binnen het polderbestuur en maakt daar ook gretig gebruik van. Vanuit zijn modelboerderij de Badhoeve, introduceert Amersfoordt de mechanisatie met stoommachines in Haarlemmermeer en sleurt als

gek aan de gemeente; hij sticht scholen en kerken met als ‘hoogtepunt’ zijn fanatieke wens tot de aanleg van een spoorlijn in Haarlemmermeer. Die komt er pas ver na zijn aftreden en al die tijd blijft bijvoorbeeld Schiphol slecht bereikbaar.

Veel bereikt

In relatief korte tijd is vanaf het droogleggen van de polder tot nu, indrukwekkend veel bereikt. In de 20e eeuw wordt de gemeente financieel sterker door de wet die in 1929 de financiële verhoudingen tussen Rijk en gemeentes verbetert. Ook het oprichten van nutsbedrijven waarmee de gemeente geld verdient, zorgt voor de verdere ontwikkeling van sociale voorzieningen en infrastructuur. Ondanks analfabetisme, ziektes, landbouwcrisis, slechte bereikbaarheid, achterstelling van de overheid, wanbeleid van het polderbestuur en grootgrootbezitters die het gebied als wingewest zagen, hebben die arme sloebers er toch in al die decennia iets moois van gebakken. Zo goed zelfs, dat andere gemeentes lering kunnen trekken uit de ervaringen van Haarlemmermeer; met 26 kernen de meest gevarieerde gemeente van Nederland. Het is voor fusiegemeentes een uniek voorbeeld van hoe eenheid in verscheidenheid bereikt kan worden en zorgvuldig onderhoud van de onderlinge verhoudingen, een unieke gemeente in stand heeft gehouden.